

Monika Żuchowska-Grzywacz

Uniwersytet Technologiczno-Humanistyczny im. Kazimierza Pułaskiego w Radomiu

ORCID: 0000-0001-5336-6864

m.zuchowska@uthrad.pl

Chemizacja rolnictwa w wybranych aktach prawnych

ABSTRAKT

W artykule podjęto próbę analizy statusu pojęcia chemizacji w wybranych aktach prawnych, zarówno międzynarodowych, unijnych, jak i krajowych, oraz wskazania w zarysie problemów prawnych wiążących się z chemizacją w rolnictwie. Przeprowadzona analiza miała na celu wykazanie i zaakcentowanie wieloaspektowości i złożoności zagadnienia. Pojęcie chemizacji rolnictwa należy do siatki pojęciowej innych niż prawo działań, przede wszystkim chemii, nauk przyrodniczych i nauk agrotechnicznych. Nie ma ono definicji legalnej i jest rozproszone w różnych aktach prawnych, istotnie rzutując na takie obszary jak: ochrona środowiska, bezpieczeństwo żywności, bezpieczeństwo żywnościowe, ochrona interesów konsumenta i przedsiębiorcy rolnego. Z uwagi na specyfikę opracowania wykorzystano metodę dogmatyczną, za pomocą której przeprowadzono analizę materiału badawczego składającego się z obowiązujących wybranych, kluczowych przepisów prawa międzynarodowego i unijnego oraz aktów prawa krajowego. W celu rozszerzenia problematyki i uwypuklenia zagadnień będących przedmiotem opracowania wykorzystano metodę analizy treści i analizy dokumentów, dzięki czemu ukazano aktualność omawianej problematyki i jej istotne znaczenie ze społecznego punktu widzenia. Przeprowadzona analiza miała na celu ukazanie i podkreślenie wieloaspektowości i złożoności zagadnienia.

Słowa kluczowe: chemizacja rolnictwa; ochrona środowiska; bezpieczeństwo żywności; bezpieczeństwo żywnościowe; konsument; przedsiębiorca rolny

WPROWADZENIE

Procesy globalizacyjne w sektorze rolnym oraz rosnąca konkurencja na rynkach rolnych narzucają wprowadzanie i stosowanie takich metod produkcji, które intensyfikują szybkość i wielkość produkcji bez względu na społeczne i środowiskowe skutki, jakie wywierają. Jednym z istotnych czynników determinujących osiągnięcie szybkich efektów produkcyjnych jest powszechne stosowanie środków chemicznych, określane mianem chemizacji rolnictwa. Pojęcie chemizacji rolnictwa najczęściej pojawia się w innych niż prawo działach, przede wszystkim w obszarze chemii, nauk przyrodniczych i nauk agrotechnicznych. Do języka prawniczego przeniesione zostało w związku z koniecznością uregulowania zasad bezpiecznego wykorzystywania zabiegów agrotechnicznych, pozwalających na realizację zasady zrównoważonego rozwoju, ochronę ekosystemów, zapewnienie bezpieczeństwa żywności i ochrony konsumenta. Pojęcie to nadal ma walor nowości oraz wymaga operacjonalizacji dla potrzeb legislacji i orzecznictwa, a także dla kształtowania standardów odpowiedzialnej produkcji i bezpiecznego obrotu żywnością przez producentów rolnych oraz świadomości konsumentów.

Problemy dopuszczalności i zakresu, w jakim chemizacja może być wykorzystywana, w praktyce wymagają uwzględnienia w procesie tak tworzenia, jak i stosowania prawa. Istotną kwestią jest tu wyważenie sprzecznych interesów, jakie mogą powstać na styku potrzeb ochrony środowiska, bioróżnorodności, klimatu i bezpieczeństwa żywnościowego, mającego na celu ilościowe zabezpieczenie podaży żywności oraz bezpieczeństwa żywności, kładącego

nacisk na aspekt jakościowy produktów. Konfliktogenny jest także styk między ochroną interesów konsumenta, przez zapewnianie najwyższej jakości żywności w rozsądnej cenie, a interesem przedsiębiorcy rolnego ukierunkowanego na dochodowość.

Tak ujmowana problematyka chemizacji rolnictwa nie była dotychczas przedmiotem analizy prawniczej. Względy teoretyczne koncentrują się wokół odpowiedzi na pytanie, czy w przepisach prawa krajowego, europejskiego i międzynarodowego istnieją regulacje, które pozwalają na wyodrębnienie spójnego systemu tworzącego ramy do formalnego zarządzania i monitorowania procesów chemizacji rolnictwa oraz ustalającego instytucje powołane do realizacji takich zadań. Istotnym aspektem jest również zagadnienie, czy spójny system w tym zakresie jest jeszcze w fazie *in statu nascendi* czy też o systemie takim nie można jeszcze mówić, a regulacje prawne co do chemizacji tworzone są *ad hoc*, odpowiednio do ujawniających się potrzeb czy konieczności rozstrzygnięcia konfliktów.

Względy praktyczne polegają przede wszystkim na dokonaniu przeglądu i wskazaniu przepisów regulujących chemizację rolnictwa, gdyż ich rozproszenie stanowi znaczące utrudnienie ich stosowania zarówno przez producentów rolnych, jak i przez organy administracji rolnej. Ponadto zagadnienia wdrażania instrumentarium prawnego w celu ograniczania ryzyka lub skutków nadmiernej chemizacji w działalności rolniczej są przedmiotem ciągłych prac legislacyjnych, czego wyrazem mogą być ostatnie zmiany w przepisach prawa unijnego, w szczególności przyjęcie nowych strategii: Europejskiej Strategii na rzecz Bioróżnorodności¹ oraz Strategii „od pola do stołu”², co dodatkowo podkreśla praktyczny wymiar niniejszego opracowania. Artykuł stanowi próbę wstępnego określenia normatywnego obszaru badań nad chemizacją rolnictwa.

POJĘCIE CHEMIZACJI

Ustalenie zakresu chemizacji w ujęciu prawnym nie jest łatwe. Żaden akt prawny nie zawiera definicji legalnej tego terminu. Należy się zatem odwołać do znaczeń słownikowych. Zgodnie z definicją *Słownika języka polskiego* chemizacja to „stosowanie osiągnięć chemii w technice, przemyśle i rolnictwie”, a chemizacja rolnictwa to „metoda intensyfikacji produkcji, głównie roślinnej, przez zwiększenie zużycia nawozów mineralnych, środków ochrony roślin itp.”³. Przytoczona definicja ma charakter bardzo ogólny. Dla potrzeb analizy prawniczej konieczne jest dalsze sprecyzowanie pojęcia, z wykorzystaniem dorobku innych dziedzin nauki, ich usystematyzowania, przyjęcia wybranych, określonych znaczeń, precyzyjnego wskazania semantyki i podjęcia próby jednolitej wykładni pojęć technicznych, w niezbędnym dla dalszej analizy zakresie. Pojęcie chemizacji nie doczekało się jednoznacz-

¹ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, Unijna strategia na rzecz bioróżnorodności 2030 „Przywracanie przyrody do naszego życia”, COM/2020/380 final.

² Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów – Strategia „od pola do stołu” na rzecz sprawiedliwego, zdrowego i przyjaznego dla środowiska systemu żywnościowego, COM/2020/381 final.

³ *Chemizacja*, <https://sjp.pwn.pl/sjp/chemizacja;2447960.html> [dostęp: 23.09.2020].

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

nej operacjonalizacji w języku prawnym i w języku prawniczym i nie jest stosowane konsekwentnie⁴.

Powołanie wszystkich stosowanych znaczeń chemizacji nie jest w tym miejscu konieczne, gdyż mimo pewnych różnic, wynikających przede wszystkim ze specyfiki odmiennych dziedzin nauki, można wskazać cechy determinujące, wspólne dla wszystkich definicji. Stąd dla potrzeb dalszych rozważań przyjęto pojęcie chemizacji jako metody intensyfikacji produkcji rolnej przez zwiększenie zużycia chemii rolnej. Pod ogólnym pojęciem chemizacji rolnictwa kryją się dwie różne kwestie: stosowanie sztucznych nawozów oraz używanie środków ochrony roślin i upraw, a więc fungicydów przeciwko grzybom, insektycydów przeciwko owadom oraz herbicydów przeciwko chwastom⁵.

GENEZA I EWOLUCJA CHEMIZACJI

Zmieniające się systemy organizacji produkcji rolnej jako szczególnego działu gospodarki w diametralnie różny sposób określały rolę chemizacji w rolnictwie. W Polsce, zarówno w okresie międzywojennym, jak i przez cały okres gospodarki scentralizowanej, polityka w zakresie rolnictwa za główny cel stawiała zapewnienie bezpieczeństwa żywnościowego pod względem ilościowym⁶. Dominowały zatem regulacje dotyczące skuteczności produkcji rolnej w ustawodawstwie rolnym, które obejmowały m.in. obowiązek wykonywania niektórych operacji agrotechnicznych, kolejność stosowania pestycydów oraz kolejność stosowania nawozów, określane jako agrominimum⁷.

Po 1945 r. wzrost produktywności miał być osiągnięty przez zwiększanie stosowania sztucznych nawozów i środków ochrony roślin. Akty prawne, poczynając od dekretu PKWN z dnia 6 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej⁸ oraz dekretu PKWN z dnia 30 marca 1945 r. o przymusowym zagospodarowaniu użytków rolnych⁹, zakładały obowiązek produkcyjnego wykorzystania arealów mogących potencjalnie służyć produkcji rolnej. W ustawie z dnia 16 lutego 1961 r. o ochronie roślin uprawnych przed chorobami, szkodnikami i chwastami¹⁰ wprowadzone zostały działania dotyczące poszczególnych dziedzin ochrony roślin. Zgodnie z art. 10 tej ustawy chemiczne środki ochrony roślin to wszelkie artykuły pochodzenia syntetycznego i naturalnego, służące do zwalczania chorób, szkodników i chwastów lub do zapobiegania ich pojawianiu się, a także artykuły i preparaty służące jed-

⁴ Z uwagi na ograniczone ramy niniejszego opracowania nie jest zasadne ani celowe przytaczanie i dokonywanie wykładni wskazanych pojęć. Analiza taka szczegółowo, w zakresie znacznie szerszym niż zaprezentowane powyżej pojęcia, zostanie przedstawiona w monografii.

⁵ C.A. Kwiatkowski, E. Harasim, *Produkcja rolnicza a bezpieczna żywność. Wybrane aspekty*, Radom 2019, s. 46–48.

⁶ S. Straszak-Chandoha, A. Merta-Straszak, *Chemizacja rolnictwa a ochrona zasobów naturalnych w okresie PRL ze szczególnym uwzględnieniem Dolnego Śląska*, [w:] *Od systemu żarowego do ekorozwoju. Ochrona i wykorzystanie zasobów środowiska naturalnego na ziemiach polskich – aspekt historyczny*, red. T. Głowiński, M. Zawadka, Wrocław 2016, s. 274 i n.

⁷ M.A. Król, *Legal Framework of Environmental Law for Agricultural Production in Poland*, „Polityki Europejskie, Finanse i Marketing” 2015, vol. 13(63), s. 87. Zob. także: eadem, *Legal Instruments to Protect the Environment from the Effects of Excessive Chemistry in Agriculture on the Example of Plant Protection Products Regulation*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2020, vol. 29(2).

⁸ T.j. Dz.U. 1945, nr 3, poz. 13.

⁹ Dz.U. 1945, nr 11, poz. 59.

¹⁰ Dz.U. 1961, nr 10, poz. 54, 55.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

nocześnie do tych celów i celów sanitarnych. Następnie w życie weszła uchwała nr 347 Rady Ministrów z dnia 22 października 1963 r. w sprawie agrominimum¹¹, w ramach której wprowadzony został we wszystkich indywidualnych gospodarstwach rolnych obowiązek określonych zabiegów agrotechnicznych i zootechnicznych. W ustawie z dnia 13 czerwca 1967 r. o obowiązku stosowania nawozów mineralnych w gospodarstwach rolnych¹² został określony ustawowy obowiązek stosowania nawożenia mineralnego pod karą grzywny o równowartości 80% niewykorzystanych nawozów¹³.

Obok nawozów stosowane były środki ochrony roślin. Początkowo używane były środki silnie toksyczne, działające zabójczo na wszystkie mikroorganizmy, w sposób niekontrolowany i bez względu na powstające w ten sposób szkody w środowisku naturalnym, którego ochrona sprowadzona została do poziomu minimalnego, podporządkowanego względem produkcyjnym¹⁴. Rząd uchwałą nr 64/70 z dnia 18 maja 1970 r. w sprawie organizacji badań w zakresie toksykologii i bezpiecznego stosowania pestycydów oraz kontroli ich pozostałości w żywności i środowisku życia człowieka stworzył podstawy do organizacji i rozpoczęcia systematycznych badań pozostałości pestycydów na terenie całego kraju, organizacji systemu badań dla celów rejestracji środków ochrony roślin oraz opracowania nowych, skutecznych i bardziej bezpiecznych dla człowieka i środowiska programów ochrony roślin.

Wpływ nadmiernego wykorzystywania chemii w gospodarce na degradację środowiska naturalnego dostrzeżony został dopiero w latach 80. XX w. W ramach pierwszej polskiej ustawy z dnia 31 stycznia 1980 r. o ochronie i kształtowaniu środowiska¹⁵ w art. 13–15 sformułowany został obowiązek racjonalnego gospodarowania glebą, ochrony wartości produkcji i innych warunków niezbędnych do utrzymania równowagi przyrodniczej¹⁶.

W kolejnym akcie prawnym, jakim była ustawa z dnia 12 lipca 1995 r. o ochronie roślin uprawnych¹⁷, ustawodawca wprowadził zasady dotyczące sposobu, zakresu i warunków stosowania pestycydów. Ustawa regulowała zagadnienia z zakresu ochrony roślin uprawnych przed organizmami szkodliwymi, zapobiegania przenikaniu organizmów szkodliwych przez granicę państwową oraz rozprzestrzenianiu się tych organizmów w kraju, zapobiegania zagrożeniom dla zdrowia ludzi, zwierząt oraz dla środowiska, które mogą powstać w wyniku obrotu i stosowania środków ochrony roślin. Na mocy tej ustawy utworzono Państwową Inspekcję Ochrony Roślin.

W ustawie z dnia 3 lutego 1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych¹⁸ (art. 4 pkt 16, art. 15 ust. 5) działalność rolniczą obejmującą niewłaściwe stosowanie pestycydów zidentyfikowano jako jedną z przyczyn degradacji i dewastacji gruntów. Kolejnym rozwiązaniem prawnym było wprowadzenie regulacji zużycia nawozów w ustawie z dnia 26 lipca

¹¹ M.P. 1963, nr 85, poz. 408.

¹² Dz.U. 1967, nr 23, poz. 109.

¹³ K. Bańkowska, Bańkowska K., *Przyroda jako dobro produkcyjne, dobro publiczne i wartość społeczna*, www.irwirpan.waw.pl/dir_upload/site/files/Monografia/27_Bankowska.pdf [dostęp: 28.08.2021]. Obowiązek ten dotyczył wszystkich rolników prowadzących indywidualne gospodarstwo rolne o areale przekraczającym 2 ha przeliczeniowych gruntów ornych lub 2 ha fizycznych trwałych użytków zielonych zmeliorowanych.

¹⁴ S. Straszak-Chandoha, A. Merta-Straszak, *op. cit.*, s. 276 i n.

¹⁵ Dz.U. 1994, nr 49, poz. 196 ze zm.

¹⁶ Postanowienia te pozostawały jednak w sferze postulatycznej z powodu braku regulacji wykonawczych odnoszących się do kwestii związanych ze stosowaniem nawozów lub pestycydów.

¹⁷ Dz.U. 2002, nr 171, poz. 2020.

¹⁸ Dz.U. 2017, poz. 1161 ze zm.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

2000 r. o nawozach i nawożeniu¹⁹, które podlegało wielu ograniczeniom, zarówno ze względu na ryzyko, jakie stanowiło dla zdrowia i życia ludzi, jak i na potrzebę ochrony środowiska. Jeśli chodzi o zakres przedmiotowy ustawy, to regulowała ona podstawy wprowadzania do obrotu nawozów w zakresie nieuregulowanym w przepisach Unii Europejskiej, zadania i właściwości organów i jednostek organizacyjnych w zakresie wprowadzania do obrotu nawozów na podstawie przepisów Unii Europejskiej w sprawie nawozów, stosowania nawozów, zapobiegania zagrożeniom dla ludzi i zwierząt oraz dla środowiska, które mogą powstać w wyniku przewozu, przechowywania i stosowania nawozów, agrochemicznej obsługi rolnictwa. Przewidziane zostały obostrzone procedury wprowadzania nawozów do obrotu oraz obowiązek formułowania planu nawożenia, a także określona została szczegółowo odpowiedzialność karna za naruszenia w zakresie nawożenia.

Ograniczenia stosowania środków chemicznych zawarte zostały również w ustawie z dnia 16 marca 2001 r. o rolnictwie ekologicznym²⁰. W ramach tej ustawy uregulowane zostały warunki prowadzenia produkcji rolnej i przetwórstwa rolno-spożywczego metodami ekologicznymi oraz system kontroli i certyfikacji tej produkcji i tego przetwórstwa, obrót produktami rolnictwa ekologicznego i ich znakowanie. Zasadniczo ograniczona została dopuszczalność stosowania nawozów sztucznych i środków ochrony roślin, a produkcja ekologiczna miała odbywać się przy wykorzystaniu nawozów organicznych, środków ochrony roślin i środków żywienia zwierząt uzyskiwanych inaczej niż w drodze przemysłowej syntezy chemicznej. Ustawa o rolnictwie ekologicznym dostosowała też prawo krajowe do regulacji, jakie w tym zakresie obowiązują w Unii Europejskiej, tj. rozporządzenia Rady (EWG) 2092/91 z dnia 24 czerwca 1991 r. w sprawie produkcji ekologicznej produktów rolnych oraz znakowania produktów rolnych i środków spożywczych²¹ oraz rozporządzenia Rady (WE) nr 1804/1999 z dnia 19 lipca 1999 r. uzupełniającego rozporządzenie (EWG) nr 2092/91 w sprawie produkcji ekologicznej produktów rolnych oraz znakowania produktów rolnych i środków spożywczych w celu włączenia produkcji zwierzęcej²², uzupełniając je zapisami dotyczącymi ekologicznej produkcji zwierzęcej. Kolejna ustawa o ochronie roślin z dnia 18 grudnia 2003 r.²³ implementowała do polskiego ustawodawstwa dyrektywy Unii Europejskiej we wskazanym zakresie, a także przekazała nadzór nad integrowanymi technologiami produkcji Państwowej Inspekcji Ochrony Roślin i Nasiennictwa. Kolejne zmiany dokonane zostały już z uwzględnieniem przepisów prawa unijnego i zobowiązań międzynarodowych.

CHEMIZACJA ROLNICTWA W PRZEPISACH PRAWA MIĘDZYNARODOWEGO

Pośrednie odwołania do pojęcia chemizacji występują w prawie międzynarodowym, szczególnie w kontekście zrównoważonego rozwoju. Wynikiem obradującej w 1972 r. Konferencji Sztokholmskiej Organizacji Narodów Zjednoczonych była Deklaracja Konferencji Na-

¹⁹ Dz.U. 2000, nr 89.

²⁰ Dz.U. 2001 nr 38, poz. 2220.

²¹ Dz.Urz. L 198/1, 22.07.1991.

²² Dz.Urz. L 222/1, 24.08.1999.

²³ Dz.U. 2004, nr 11, poz. 94.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

rodów Zjednoczonych w Sprawie Naturalnego Środowiska Człowieka (tzw. deklaracja sztokholmska)²⁴.

W 1987 r. powstał dokument strategiczny Światowej Komisji ds. Środowiska i Rozwoju ONZ „Nasza wspólna przyszłość”²⁵. Ponieważ Komisją kierowała była premier Norwegii Gro Harlem Brundtland, dokument ten znany jest pod nazwą „raport Brundtland”. W raporcie tym określono zrównoważony rozwój jako zgodny z potrzebami obecnych pokoleń i nieumniejszający możliwości przyszłych pokoleń do zaspokajania ich potencjalnych potrzeb. Z punktu widzenia zagadnień związanych z kształtowaniem zasad chemizacji istotne znaczenie miał Szczyt Ziemi zorganizowany przez ONZ w Rio de Janeiro w 1992 r. Deklaracja z Rio²⁶ zawiera 27 zasad dotyczących polityki rozwoju i środowiskowych, w których m.in. zaakcentowany został antropocentryczny charakter koncepcji zrównoważonego rozwoju. Podczas tego Szczytu przyjęto zasady zawarte w „Globalnym Programie Działań – Agenda 21”. Zasady te koncentrują się na konieczności ograniczonego korzystania z zasobów naturalnych oraz optymalizowania rozwoju gospodarczego i społecznego w kontekście poszanowania środowiska naturalnego. W rozdziale 19 Agendy 21, dotyczącym rozważnej gospodarki substancjami chemicznymi z poszanowaniem środowiska, w tym zapobiegania nielegalnemu, międzynarodowemu obrotowi produktami toksycznymi i niebezpiecznymi²⁷, wskazane zostały działania zmierzające w kierunku ograniczania chemizacji w rolnictwie. W ramach Konwencji o różnorodności biologicznej, sporządzonej w Rio de Janeiro dnia 5 czerwca 1992 r.²⁸, określono zasady ochrony, pomnażania i korzystania z zasobów różnorodności biologicznej w kontekście chemizacji.

Nawiązania do zagadnień chemii rolnej można znaleźć w Konwencji w sprawie procedury zgody po uprzednim poinformowaniu w międzynarodowym handlu niektórymi niebezpiecznymi substancjami chemicznymi i pestycydami, sporządzonej w Rotterdamie dnia 10 września 1998 r.²⁹ Celem tej konwencji jest popieranie wysiłków na rzecz wzajemnej odpowiedzialności i współpracy w dziedzinie międzynarodowego handlu niektórymi niebezpiecznymi substancjami chemicznymi, zmierzających do ochrony zdrowia człowieka i środowiska przed potencjalnym zagrożeniem, a także działanie na rzecz ich stosowania w sposób bezpieczny dla środowiska, poprzez ułatwianie wymiany informacji o ich właściwościach, pomoc w podejmowaniu na szczeblu krajowym decyzji odnośnie do ich importu i eksportu oraz przekazywanie stosownych informacji o podejmowanych decyzjach.

W ramach Celu 15 rezolucji przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne w dniu 25 września 2015 r. „Przekształcamy nasz świat” podkreślone zostało znaczenie zrównoważonego rozwoju. Jako priorytet została przyjęta ochrona oraz promocja zrównoważonego użytkowania ekosystemów lądowych, zrównoważonego gospodarowania lasami, powstrzymywania i odwracania procesu degradacji gleby oraz powstrzymywania utraty różnorodności biologicznej. W zakresie tworzenia wytycznych i zaleceń odnoszących się do chemizacji rolnej należy tak-

²⁴ Report of the United Nations Conference on the Human Environment 1972, doc. A/Conf. 48/14 rev. 1.

²⁵ *Nasza wspólna przyszłość. Raport Światowej Komisji do spraw Środowiska Rozwoju*, Warszawa 1991.

²⁶ Treść Deklaracji z Rio de Janeiro w: *Dokumenty końcowe Konferencji Narodów Zjednoczonych „Środowisko i Rozwój”*, Szczyt Ziemi, Rio de Janeiro, 3–14 czerwca 1992 r., Warszawa 1993, s. 13 i n.

²⁷ United Nations Conference on Environment & Development, Rio de Janeiro, Brazil, 3 to 14 June 1992, Agenda 21, <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf> [dostęp: 7.12.2020].

²⁸ Dz.U. 2002, nr 184, poz. 1532.

²⁹ Dz.U. 2008, nr 158, poz. 990, 29.08.2008.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

że podkreślić rolę wyspecjalizowanych organizacji międzynarodowych, takich jak Międzynarodowa Konwencja Ochrony Roślin funkcjonująca przy Organizacji Narodów Zjednoczonych do spraw Wyżywienia i Rolnictwa (Food and Agriculture Organization of the United Nations, FAO) w Rzymie, Międzynarodowa Organizacja Handlu oraz Europejska i Śródziemnomorska Organizacja Ochrony Roślin (European and Mediterranean Plant Protection Organization, EPPO), a w zakresie najwyższych dopuszczalnych pozostałości środków ochrony roślin połączona Komisja FAO i Światowej Organizacji Zdrowia. Inicjatywą EPPO było opracowanie zasad Dobrej Praktyki Ochrony Roślin, natomiast grupa ekspertów powołana przez Międzynarodową Organizację Biologicznego Zwalczenia opracowała przewodniki i zalecenia dla Integrowanych Technologii Produkcji Rolniczej.

CHEMIZACJA W PRAWIE UNIJNYM

W kontekście przepisów prawa unijnego jedne z pierwszych aktów prawnych wyraźnie podnosiły konieczność ochrony środowiska naturalnego i ograniczanie żywołowego używania chemii rolnej³⁰. W dyrektywie Rady 91/414/EWG z dnia 15 lipca 1991 r. dotyczącej wprowadzania do obrotu środków ochrony roślin³¹ wskazano jako główny cel rejestrację wszystkich stosowanych na terenie krajów unijnych substancji czynnych zgodnie z nowymi, bardziej restrykcyjnymi wymaganiami, dotyczącymi m.in. ochrony środowiska rolniczego. W preambule zaznaczono, że „ochrona zdrowia ludzi, zwierząt i środowiska ma pierwszeństwo przed poprawą poziomu produkcji rolniczej”.

Wskazane powyżej dyrektywy odnoszące się do poziomu zawartości pestycydów były wielokrotnie zmieniane w istotny sposób. Ostatecznie dla zachowania przejrzystości zostały one uchylone i zastąpione jednym aktem prawnym – rozporządzeniem (WE) nr 396/2005 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 23 lutego 2005 r. w sprawie najwyższych dopuszczalnych poziomów pozostałości pestycydów w żywności i paszy pochodzenia roślinnego i zwierzęcego oraz na ich powierzchni, zmieniającym dyrektywę Rady 91/414/EWG³². Ustanowione zostały, zgodnie z ogólnymi zasadami określonymi w rozporządzeniu (WE) nr 178/2002, w szczególności zgodnie z potrzebą zapewnienia wysokiego poziomu ochrony konsumentów, zharmonizowane przepisy wspólnotowe dotyczące najwyższych dopuszczalnych poziomów pozostałości pestycydów w żywności i paszach pochodzenia roślinnego i zwierzęcego oraz na ich powierzchni.

Kolejnym aktem prawnym było rozporządzenie (WE) nr 2003/2003 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 13 października 2003 r. w sprawie nawozów³³, które zostanie uchylone – na mocy rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/1009 z dnia

³⁰ Dyrektywa Rady 76/895/EWG z dnia 23 listopada 1976 r. odnosząca się do ustalania najwyższych dopuszczalnych poziomów pozostałości pestycydów w owocach i warzywach oraz na ich powierzchni (Dz.Urz. L 340, 9.12.1976, s. 26–31); dyrektywa Rady 79/117/EWG z dnia 21 grudnia 1978 r. zakazująca wprowadzania na rynek środków zawierających określone substancje aktywne (Dz.Urz. L 33, 8.02.1979); dyrektywa Rady 90/642/EWG z dnia 27 listopada 1990 r. w sprawie ustalania najwyższych dopuszczalnych poziomów pozostałości pestycydów w niektórych produktach pochodzenia roślinnego, w tym owocach i warzywach oraz na ich powierzchni (Dz.Urz. L 350, 14.12.1990, s. 71–79).

³¹ Dz.Urz. L 230, 19.08.1991, s. 1–32.

³² Dz.Urz. L 70/1, 16.03.2005.

³³ Dz.Urz. L 304/1, 21.11.2003.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

5 czerwca 2019 r. ustanawiającego przepisy dotyczące udostępniania na rynku produktów nawozowych UE, zmieniającego rozporządzenia (WE) nr 1069/2009 i (WE) nr 1107/2009 oraz uchylającego rozporządzenie (WE) nr 2003/2003³⁴ – w 2022 r. Ma ono zastosowanie do produktów wprowadzanych do obrotu jako nawozy z oznakowaniem „nawóz WE”. Rozporządzenie to ma charakter wysoce techniczny. Przewiduje konieczność wprowadzenia i ujednolicenia procedur w zakresie wprowadzania na rynek nawozów.

Następnie w rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 1107/2009 z dnia 21 października 2009 r. dotyczącym wprowadzania do obrotu środków ochrony roślin i uchylającym dyrektywy Rady 79/117/EWG i 91/414/EWG³⁵, które jest aktem obowiązującym, wskazano na konieczność zapewnienia wysokiego poziomu ochrony zdrowia ludzi i zwierząt oraz środowiska przy jednoczesnym zachowaniu konkurencyjności rolnictwa wspólnotowego. Ustanawia ono przepisy dotyczące udzielania zezwoleń na wprowadzanie środków ochrony roślin do obrotu w postaci handlowej oraz dotyczące wprowadzania ich do obrotu, stosowania i kontrolowania we Wspólnocie.

Należy się także odnieść do dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/128/WE z dnia 21 października 2009 r. ustanawiającej ramy wspólnotowego działania na rzecz zrównoważonego stosowania pestycydów³⁶. Dyrektywa ustala ramy dla osiągnięcia zrównoważonego stosowania pestycydów poprzez zmniejszenie zagrożenia związanego ze stosowaniem pestycydów oraz wpływu ich stosowania na zdrowie ludzi i na środowisko, a także poprzez zachęcanie do stosowania integrowanej ochrony roślin oraz alternatywnych podejść i technik, takich jak niechemiczne alternatywy dla pestycydów. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 1185/2009 z dnia 25 listopada 2009 r. w sprawie statystyk dotyczących pestycydów³⁷ wskazuje, że należy nadal dążyć do zmniejszenia wpływu pestycydów (w szczególności pestycydów stosowanych w rolnictwie) na zdrowie ludzkie i środowisko. Podkreślono potrzebę bardziej zrównoważonego stosowania pestycydów i wezwano do znacznego ogólnego zmniejszenia ryzyka oraz do stosowania pestycydów w zakresie niezbędnym do ochrony upraw. Statystyki są konieczne do oceny polityki Unii Europejskiej w zakresie zrównoważonego rozwoju i do obliczenia odnośnych wskaźników ryzyka, jakie dla zdrowia i środowiska stwarza stosowanie pestycydów. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 2019/1009 z dnia 5 czerwca 2019 r. ustanawiające przepisy dotyczące udostępniania na rynku produktów nawozowych UE, zmieniające rozporządzenie (WE) nr 1069/2009 i (WE) nr 1107/2009 oraz uchylające rozporządzenie (WE) nr 2003/2003³⁸ wejdzie w życie 16 lipca 2022 r. i będzie miało istotny wpływ na przepisy krajowe. Znajdzie zastosowanie do produktów nawozowych w Unii Europejskiej, wskazując na obowiązki podmiotów gospodarczych w tym zakresie i zgodność produktów nawozowych oraz charakteryzując status prawny jednostek notyfikacyjnych i procedury kontroli.

Rozważania prezentujące europejskie regulacje na temat chemizacji rolnictwa należy uzupełnić o zagadnienia integrowanej ochrony roślin, która jest jedną z najnowszych metod monitorowania zagrożeń biologicznych oraz stosowania agrochemii. Integrowana ochrona

³⁴ Dz.Urz. L 170/1, 25.06.2019.

³⁵ Dz.Urz. L 309/1, 24.11.2009.

³⁶ Dz.Urz. L 309/71, 24.11.2009.

³⁷ Dz.Urz. L 324/1, 10.12.2009.

³⁸ Dz.Urz. UE L 170/1, 25.06.2019.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

roślin jest realizowana w ramach wspólnej polityki rolnej i sprowadza się do rozważenia wszystkich dostępnych metod ochrony roślin, a następnie przedsięwzięcia właściwych środków mających na celu zahamowanie rozwoju populacji organizmów szkodliwych oraz utrzymanie stosowania środków ochrony roślin i innych form interwencji na ekonomicznie i ekologicznie uzasadnionym poziomie, a także zmniejszenie lub zminimalizowanie zagrożenia dla zdrowia ludzi i dla środowiska³⁹. Integrowana ochrona zaleca wykorzystanie w pierwszej kolejności metod biologicznych, fizycznych i innych niechemicznych, z tym że muszą one zapewniać zadowalającą ochronę uprawy. Użytkownik powinien ograniczać stosowanie pestycydów i innych form interwencji do niezbędnego poziomu, np. poprzez zredukowanie dawek, ograniczenie liczby wykonywanych zabiegów lub stosowanie dawek dzielonych. W integrowanej ochronie należy zapobiegać wykształcaniu się odporności poprzez stosowanie środków ochrony roślin z różnych grup chemicznych. Od 1 stycznia 2014 r. wszystkich profesjonalnych użytkowników środków ochrony roślin obowiązuje stosowanie zasad integrowanej ochrony roślin. Przestrzeganie ogólnych zasad integrowanej ochrony roślin wynika bezpośrednio z przepisów art. 14 dyrektywy 2009/128/WE o zrównoważonym stosowaniu środków ochrony roślin⁴⁰ w zw. z art. 55 rozporządzenia 1107/2009/WE o wprowadzeniu do obrotu środków ochrony roślin⁴¹.

CHEMIZACJA W PRAWIE POLSKIM

Obecnie podstawowe regulacje odnoszące się do chemizacji rolnictwa znajdują się w ustawie z dnia 10 lipca 2007 r. o nawozach i nawożeniu⁴² oraz w ustawie z dnia 8 marca 2013 r. o środkach ochrony roślin⁴³. W ramach ustawy o nawozach i nawożeniu określone są procedury wprowadzania do obrotu nawozów w zakresie nieuregulowanym w przepisach Unii Europejskiej, zadania i właściwości organów i jednostek organizacyjnych dotyczące stosowania nawozów, zapobiegania zagrożeniom dla ludzi i zwierząt oraz dla środowiska, które mogą powstać w wyniku przewozu, przechowywania i stosowania nawozów. W art. 2 w pkt 1–5 ustawy o nawozach i nawożeniu zdefiniowane zostało pojęcie nawozu i jego konkretne rodzaje. Ponadto wyszczególnione zostały m.in. kwestie związane z dopuszczeniem

³⁹ E. Matyjaszczyk, *Ekonomiczne aspekty integrowanej ochrony roślin*, [w:] *Metody ochrony w integrowanej ochronie roślin*, red. S. Pruszyński, Poznań 2016, s. 127.

⁴⁰ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/128/WE z dnia 21 października 2009 r. ustanawiająca ramy wspólnotowego działania na rzecz zrównoważonego stosowania pestycydów (Dz.Urz. L 309/71, 24.11.2009).

⁴¹ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady WE nr 1107/2009 z dnia 21 października 2009 r. dotyczące wprowadzania do obrotu środków ochrony roślin (Dz.Urz. L 309/1, 24.11.2009). Uzupełniająco należy wskazać, że znaczenie ochronne w przepisach prawa unijnego ma także wprowadzony zakaz sprzedaży i używania środków zawierających m.in. neonikotynoidy. Stosowanie zaprawianych neonikotynoidami nasion rzepaku ozimego stwarza m.in. wysokie niebezpieczeństwo dla owadów zapylających, w tym pszczoł. Zob. rozporządzenie wykonawcze Komisji (UE) nr 485/2013 z dnia 24 maja 2013 r. zmieniające rozporządzenie wykonawcze (UE) nr 540/2011 w odniesieniu do warunków zatwierdzania substancji czynnych: klotianidyna, tiametoksam i imidachlopryd oraz zabraniające stosowania i sprzedaży nasion zaprawionych środkami ochrony roślin zawierającymi te substancje czynne (Dz.Urz. L 139/12, 25.05.2013); rozporządzenie wykonawcze Komisji (UE) 2018/783 z dnia 29 maja 2018 r. zmieniające rozporządzenie wykonawcze (UE) nr 540/2011 w odniesieniu do warunków zatwierdzenia substancji czynnej imidachlopryd (Dz.Urz. L 132/31, 30.05.2018).

⁴² Dz.U. 2020, poz. 796, 1069.

⁴³ Dz.U. 2020, poz. 425.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

nawozów, górnych granic dawek nawozu naturalnego stosowanych w ciągu roku, konieczność stosowania równomiernie na całej powierzchni pola, w sposób wykluczający nawożenie pól i upraw do tego nieprzeznaczonych, okresy i sposoby ich stosowania, zakazy i wyjątki⁴⁴.

Ustawa z dnia 8 marca 2013 r. o środkach ochrony roślin reguluje zadania i właściwość organów administracji publicznej oraz jednostek organizacyjnych w zakresie wykonania przepisów unijnych. Ponadto wskazuje zasady wprowadzania środków ochrony roślin do obrotu, stosowania, potwierdzania sprawności technicznej sprzętu przeznaczonego do ich stosowania, prowadzenia integrowanej produkcji roślin, prowadzenia szkoleń w zakresie środków ochrony roślin, gromadzenia informacji o zatruciach środkami ochrony roślin w zakresie nieokreślonym w przepisach rozporządzenia nr 1107/2009 lub w przepisach Unii Europejskiej wydanych na podstawie przepisów tego rozporządzenia. W zakresie definiowania pojęcia środków ochrony roślin oraz innych, takich jak substancje czynne, rośliny, środowisko czy producent, ustawa odsyła do przepisów unijnych, w szczególności do rozporządzenia nr 1107/2009.

Ponadto przykładowe odniesienia związane z zagadnieniami dotyczącymi pojęcia chemizacji znajdują się w ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska⁴⁵. W ramach tego aktu prawnego istnieją odwołania do szeroko rozumianych zagadnień odnoszących się do chemizacji chociażby w zakresie definiowania pojęcia ochrony środowiska jako podejmowania lub zaniechania działań umożliwiających zachowanie lub przywracanie równowagi przyrodniczej; ochrona ta w szczególności ma polegać na przeciwdziałaniu zanieczyszczeniom (w tym wynikającym ze stosowania chemii rolnej). W art. 8 podkreślone zostało, że polityki, strategie, plany lub programy dotyczące w szczególności rolnictwa powinny uwzględniać zasady ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju. Przykładowo w art. 101 wskazano, że ochrona powierzchni ziemi powinna polegać na racjonalnym gospodarowaniu, co należy przełożyć także na racjonalne użycie nawozów i środków ochrony roślin. W art. 127, odwołując się do ochrony zwierząt i roślin, podkreślono znaczenie zachowania cennych ekosystemów i różnorodności biologicznej oraz utrzymanie równowagi przyrodniczej, przy zachowaniu warunków prawidłowego rozwoju i optymalnego spełniania przez zwierzęta i roślinność funkcji biologicznej w środowisku i zapobieganiu lub ograniczaniu negatywnych

⁴⁴ Ponadto przepisy z tego zakresu zostały umieszczone m.in. w rozporządzeniu Ministra Gospodarki z dnia 8 września 2010 r. w sprawie sposobu pakowania nawozów mineralnych, umieszczania informacji o składnikach nawozowych na tych opakowaniach, sposobu badania nawozów mineralnych oraz typów wapna nawozowego (Dz.U. 2010, nr 183, poz. 1229), rozporządzeniu Ministra Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej z dnia 12 stycznia 1998 r. w sprawie bezpieczeństwa i higieny pracy przy obsłudze ciągników, maszyn, narzędzi i urządzeń technicznych stosowanych w rolnictwie (Dz.U. 1998, nr 12, poz. 51), rozporządzeniu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 24 czerwca 2002 r. w sprawie bezpieczeństwa i higieny pracy przy stosowaniu i magazynowaniu środków ochrony roślin oraz nawozów mineralnych i organiczno-mineralnych (Dz.U. 2002, nr 99, poz. 896), rozporządzeniu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 18 czerwca 2008 r. w sprawie wykonania niektórych przepisów ustawy o nawozach i nawożeniu (Dz.U. 2008, nr 119, poz. 765), rozporządzeniu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 16 kwietnia 2008 r. w sprawie szczegółowego sposobu stosowania nawozów oraz prowadzenia szkoleń z zakresu ich stosowania (Dz.U. 2008, nr 80, poz. 479), rozporządzeniu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 18 kwietnia 2013 r. w sprawie wymagań integrowanej ochrony roślin (Dz.U. 2013, poz. 505), obwieszczeniu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 11 lipca 2018 r. w sprawie krajowego planu działania na rzecz ograniczenia ryzyka związanego ze stosowaniem środków ochrony roślin na lata 2018–2022 (M.P. 2018, poz. 723).

⁴⁵ Dz.U. 2001, nr 62, poz. 627.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

oddziaływać na środowisko, które mogłyby niekorzystnie wpływać na zasoby oraz stan zwierząt i roślin.

W przepisach ustawy z dnia 20 lipca 2017 r. – Prawo wodne⁴⁶ odesłanie do zwrotu „nawóz/nawozy” występuje 118 razy, definiując m.in. pojęcie i wskazując rodzaje nawozów, sposoby ich stosowania i przechowywania. Ustawa odnosi się również do planu nawożenia azotem albo obliczenia maksymalnych dawek azotu, ewidencji zabiegów agrotechnicznych z nim związanych, a także określa wymogi dotyczące dokumentacji nawożenia. W ustawie z dnia 25 czerwca 2009 r. o rolnictwie ekologicznym⁴⁷ wprowadzono zasadniczo zakaz stosowania syntetycznych środków ochrony roślin, a ochrona oparta jest na doborze odmian, płodozmianie, tworzeniu możliwości dla rozwoju organizmów pożytecznych oraz stosowaniu biopreparatów i środków pochodzenia naturalnego. W art. 15 ustawy z dnia 25 sierpnia 2006 r. o bezpieczeństwie żywności i żywienia⁴⁸ wskazane zostały najwyższe dopuszczalne poziomy pozostałości pestycydów. W art. 43 ustawy z dnia 13 czerwca 2013 r. o gospodarce opakowaniami i odpadami opakowaniowymi⁴⁹ sformułowany został obowiązek przedsiębiorcy sprzedającego środki ochrony roślin w zakresie przyjmowania od użytkowników odpadów opakowaniowych po tych środkach, a w art. 61 przewidziane zostały sankcje karne w postaci grzywny za brak zwrotu odpadów opakowaniowych po tych środkach.

PODSUMOWANIE

Chemizacja ma odniesienia w wielu aktach prawnych i rzutuje w istotny sposób na szereg gałęzi prawa. Dlatego tak istotna wydaje się być próba analizy znaczenia tego pojęcia oraz jego odniesień m.in. do zagadnień ochrony środowiska, bezpieczeństwa żywności i żywienia czy konsumenta i producenta rolnego.

Istnieje konieczność pogłębionej operacjonalizacji pojęcia samej chemizacji i związanych z nią terminów na polu prawniczym. Obecnie przepisy prawa odnoszące się do pojęcia chemizacji są rozproszone w wielu aktach prawnych i nie tworzą ani spójnego systemu ochrony przed nadmierną chemizacją, ani systemu monitorowania działalności agrochemicznych, ani pełnego katalogu sankcji. Mając świadomość, jak wiele zagadnień znalazło się poza dokonaną pilotażową analizą, należy uznać, że zaprezentowane jedynie przykładowo zagadnienia ukazują złożoność, aktualność i wieloaspektowość chemizacji rolnictwa w ujęciu prawnym.

BIBLIOGRAFIA

LITERATURA

Dokumenty końcowe Konferencji Narodów Zjednoczonych „Środowisko i Rozwój”, Szczyt Ziemi, Rio de Janeiro, 3–14 czerwca 1992 r., Warszawa 1993.

Król M.A., *Legal Framework of Environmental Law for Agricultural Production in Poland*, „Polityki Europejskie, Finanse i Marketing” 2015, vol. 13(63).

⁴⁶ Dz.U. 2017, poz. 1566.

⁴⁷ Dz.U. 2009, nr 116, poz. 975.

⁴⁸ Dz.U. 2006, nr 171, poz. 1225.

⁴⁹ Dz.U. 2013, poz. 888.

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

Król M.A., *Legal Instruments to Protect the Environment from the Effects of Excessive Chemistry in Agriculture on the Example of Plant Protection Products Regulation*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2020, vol. 29(2), DOI: <http://dx.doi.org/10.17951/sil.2020.29.2.49-68>.

Kwiatkowski C.A., Harasim E., *Produkcja rolnicza a bezpieczna żywność. Wybrane aspekty*, Radom 2019.

Matyjaszczyk E., *Ekonomiczne aspekty integrowanej ochrony roślin*, [w:] *Metody ochrony w integrowanej ochronie roślin*, red. S. Pruszyński, Poznań 2016.

Nasza wspólna przyszłość. Raport Światowej Komisji do spraw Środowiska Rozwoju, Warszawa 1991.

Report of the United Nations Conference on the Human Environment 1972, doc. A/Conf. 48/14 rev. 1.

Straszak-Chandoha S., Merta-Straszak A., *Chemizacja rolnictwa a ochrona zasobów naturalnych w okresie PRL ze szczególnym uwzględnieniem Dolnego Śląska*, [w:] *Od systemu żarowego do ekorozwoju. Ochrona i wykorzystanie zasobów środowiska naturalnego na ziemiach polskich – aspekt historyczny*, red. T. Głowiński, M. Zawadka, Wrocław 2016.

NETOGRAFIA

Bańkowska K., *Przyroda jako dobro produkcyjne, dobro publiczne i wartość społeczna*, www.irwirpan.waw.pl/dir_upload/site/files/Monografia/27_Bankowska.pdf [dostęp: 28.08.2021].

Chemizacja, <https://sjp.pwn.pl/sjp/chemizacja;2447960.html> [dostęp: 23.09.2020].

United Nations Conference on Environment & Development, Rio de Janeiro, Brazil, 3 to 14 June 1992, Agenda 21, <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf> [dostęp: 7.12.2020].

AKTY PRAWNE

Dekret PKWN z dnia 6 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej (t.j. Dz.U. 1945, nr 3, poz. 13).

Dekret PKWN z dnia 30 marca 1945 r. o przymusowym zagospodarowaniu użytków rolnych (Dz.U. 1945, nr 11, poz. 59).

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/128/WE z dnia 21 października 2009 r. ustanawiająca ramy wspólnotowego działania na rzecz zrównoważonego stosowania pestycydów (Dz.Urz. L 309/71, 24.11.2009).

Dyrektywa Rady 76/895/EWG z dnia 23 listopada 1976 r. odnosząca się do ustalania najwyższych dopuszczalnych poziomów pozostałości pestycydów w owocach i warzywach oraz na ich powierzchni (Dz.Urz. L 340, 9.12.1976, s. 26–31).

Dyrektywa Rady 79/117/EWG z dnia 21 grudnia 1978 r. zakazująca wprowadzania na rynek środków zawierających określone substancje aktywne (Dz.Urz. L 33, 8.02.1979).

Dyrektywa Rady 90/642/EWG z dnia 27 listopada 1990 r. w sprawie ustalania najwyższych dopuszczalnych poziomów pozostałości pestycydów w niektórych produktach pochodzenia roślinnego, w tym owocach i warzywach oraz na ich powierzchni (Dz.Urz. L 350, 14.12.1990, s. 71–79).

Dyrektywa Rady 91/414/EWG z dnia 15 lipca 1991 r. dotycząca wprowadzania do obrotu środków ochrony roślin (Dz.Urz. L 230, 19.08.1991, s. 1–32).

Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów – Unijna strategia na rzecz bioróżnorodności 2030 „Przywracanie przyrody do naszego życia”, COM/2020/380 final.

Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów – Strategia „od pola do stołu” na rzecz sprawiedliwego, zdrowego i przyjaznego dla środowiska systemu żywnościowego, COM/2020/381 final.

Konwencja o różnorodności biologicznej, sporządzona w Rio de Janeiro dnia 5 czerwca 1992 r. (Dz.U. 2002, nr 184, poz. 1532).

Konwencja w sprawie procedury zgody po uprzednim poinformowaniu w międzynarodowym handlu niektórymi niebezpiecznymi substancjami chemicznymi i pestycydami, sporządzona w Rotterdamie dnia 10 września 1998 r. (Dz.U. 2008, nr 158, poz. 990, 29.08.2008).

Obwieszczenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 11 lipca 2018 r. w sprawie krajowego planu działania na rzecz ograniczenia ryzyka związanego ze stosowaniem środków ochrony roślin na lata 2018–2022 (M.P. 2018, poz. 723).

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

- Rozporządzenie Ministra Gospodarki z dnia 8 września 2010 r. w sprawie sposobu pakowania nawozów mineralnych, umieszczania informacji o składnikach nawozowych na tych opakowaniach, sposobu badania nawozów mineralnych oraz typów wapna nawozowego (Dz.U. 2010, nr 183, poz. 1229).
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej z dnia 12 stycznia 1998 r. w sprawie bezpieczeństwa i higieny pracy przy obsłudze ciągników, maszyn, narzędzi i urządzeń technicznych stosowanych w rolnictwie (Dz.U. 1998, nr 12, poz. 51).
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 24 czerwca 2002 r. w sprawie bezpieczeństwa i higieny pracy przy stosowaniu i magazynowaniu środków ochrony roślin oraz nawozów mineralnych i organiczno-mineralnych (Dz.U. 2002, nr 99, poz. 896).
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 18 czerwca 2008 r. w sprawie wykonania niektórych przepisów ustawy o nawozach i nawożeniu (Dz.U. 2008, nr 119, poz. 765).
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 16 kwietnia 2008 r. w sprawie szczegółowego sposobu stosowania nawozów oraz prowadzenia szkoleń z zakresu ich stosowania (Dz.U. 2008, nr 80, poz. 479).
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 18 kwietnia 2013 r. w sprawie wymagań integrowanej ochrony roślin (Dz.U. 2013, poz. 505).
- Rozporządzenie Rady (EWG) 2092/91 z dnia 24 czerwca 1991 r. w sprawie produkcji ekologicznej produktów rolnych oraz znakowania produktów rolnych i środków spożywczych (Dz.Urz. L 198/1, 22.07.1991).
- Rozporządzenie Rady (WE) nr 1804/1999 z dnia 19 lipca 1999 r. uzupełniające rozporządzenie (EWG) nr 2092/91 w sprawie produkcji ekologicznej produktów rolnych oraz znakowania produktów rolnych i środków spożywczych w celu włączenia produkcji zwierzęcej (Dz.Urz. L 222/1, 24.08.1999).
- Rozporządzenie (WE) nr 2003/2003 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 13 października 2003 r. w sprawie nawozów (Dz.Urz. L 304/1, 21.11.2003).
- Rozporządzenie (WE) nr 396/2005 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 23 lutego 2005 r. w sprawie najwyższych dopuszczalnych poziomów pozostałości pestycydów w żywności i paszy pochodzenia roślinnego i zwierzęcego oraz na ich powierzchni, zmieniające dyrektywę Rady 91/414/EWG (Dz.Urz. L 70/1, 16.03.2005).
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 1107/2009 z dnia 21 października 2009 r. dotyczące wprowadzania do obrotu środków ochrony roślin i uchylające dyrektywy Rady 79/117/EWG i 91/414/EWG (Dz.Urz. L 309/1, 24.11.2009).
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 1185/2009 z dnia 25 listopada 2009 r. w sprawie statystyk dotyczących pestycydów (Dz.Urz. L 324/1, 10.12.2009).
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 2019/1009 z dnia 5 czerwca 2019 r. ustanawiające przepisy dotyczące udostępniania na rynku produktów nawozowych UE, zmieniające rozporządzenie (WE) nr 1069/2009 i (WE) nr 1107/2009 oraz uchylające rozporządzenie (WE) nr 2003/2003 (Dz.Urz. UE L 170/1, 25.06.2019).
- Rozporządzenie wykonawcze Komisji (UE) nr 485/2013 z dnia 24 maja 2013 r. zmieniające rozporządzenie wykonawcze (UE) nr 540/2011 w odniesieniu do warunków zatwierdzania substancji czynnych: klotianidyna, tiametoksam i imidachlopyrd oraz zabraniające stosowania i sprzedaży nasion zaprawionych środkami ochrony roślin zawierającymi te substancje czynne (Dz.Urz. L 139/12, 25.05.2013).
- Rozporządzenie wykonawcze Komisji (UE) 2018/783 z dnia 29 maja 2018 r. zmieniające rozporządzenie wykonawcze (UE) nr 540/2011 w odniesieniu do warunków zatwierdzenia substancji czynnej imidachlopyrd (Dz.Urz. L 132/31, 30.05.2018).
- Uchwała nr 347 Rady Ministrów z dnia 22 października 1963 r. w sprawie agrominimum (M.P. 1963, nr 85, poz. 408).
- Uchwała nr 64/70 z dnia 18 maja 1970 r. w sprawie organizacji badań w zakresie toksykologii i bezpiecznego stosowania pestycydów oraz kontroli ich pozostałości w żywności i środowisku życia człowieka.
- Ustawa z dnia 16 lutego 1961 r. o ochronie roślin uprawnych przed chorobami, szkodnikami i chwastami (Dz.U. 1961, nr 10, poz. 54, 55).
- Ustawa z dnia 13 czerwca 1967 r. o obowiązku stosowania nawozów mineralnych w gospodarstwach rolnych (Dz.U. 1967, nr 23, poz. 109).
- Ustawa z dnia 31 stycznia 1980 r. o ochronie i kształtowaniu środowiska (Dz.U. 1994, nr 49, poz. 196 ze zm.).

Uwaga! Artykuł został opublikowany w dwóch wersjach językowych – podstawą do cytowań jest wersja angielska

- Ustawa z dnia 3 lutego 1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych (Dz.U. 2017, poz. 1161 ze zm.).
Ustawa z dnia 12 lipca 1995 r. o ochronie roślin uprawnych (Dz.U. 2002, nr 171, poz. 2020).
Ustawa z dnia 26 lipca 2000 r. o nawozach i nawożeniu (Dz.U. 2000, nr 89).
Ustawa z dnia 16 marca 2001 r. o rolnictwie ekologicznym (Dz.U. 2001 nr 38, poz. 2220).
Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz.U. 2001, nr 62, poz. 627).
Ustawa z dnia 18 grudnia 2003 r. o ochronie roślin (Dz.U. 2004, nr 11, poz. 94).
Ustawa z dnia 25 sierpnia 2006 r. o bezpieczeństwie żywności i żywienia (Dz.U. 2006, nr 171, poz. 1225).
Ustawa z dnia 10 lipca 2007 r. o nawozach i nawożeniu (Dz.U. 2020, poz. 796, 1069).
Ustawa z dnia 25 czerwca 2009 r. o rolnictwie ekologicznym (Dz.U. 2009, nr 116, poz. 975).
Ustawa z dnia 8 marca 2013 r. o środkach ochrony roślin (Dz.U. 2020, poz. 425).
Ustawa z dnia 13 czerwca 2013 r. o gospodarce opakowaniami i odpadami opakowaniowymi (Dz.U. 2013, poz. 888).
Ustawa z dnia 20 lipca 2017 r. – Prawo wodne (Dz.U. 2017, poz. 1566).